

Natos civil-militära samverkan – en nödvändighet med stora utmaningar

Helené Lackenbauer

Civil-militär samverkan utgör en av hörnstenarna i Natos strategiska och operativa doktriner. Sedan det kalla krigets slut har begreppet utvecklats från en relativt avgränsad funktion inom fredsfrämjande missioner och operationer till ett viktigt verktyg för att uppnå politiska och militära målsättningar. Detta memo syftar till att beskriva civil-militär samverkan från olika perspektiv och på olika nivåer, vilket även inkluderar hur Natos koncept på området förhåller sig till EU:s, FN:s och ICRC:s system. Det vänder sig till den som behöver grundläggande kunskap om den roll som civil-militär samverkan spelar för att genomföra Natos militära operationer och bygga de allierade staternas motståndskraft.

1. Inledning

Den ökade komplexiteten i den globala säkerhetsmiljön, inklusive pandemier och klimatrelaterade kriser, gör civil-militär samverkan viktigare än någonsin. Nato har tydligt uttalat att framtida operationer måste planeras med hela bredden av samhällets resurser i åtanke. Det är därför väsentligt att förstå de olika perspektiven som ryms inom Natos begrepp civil-militär samverkan (civil-military cooperation), särskilt då den genomförs på alla nivåer i samhället. Det är en nödvändig kunskap inte bara för militära planerare utan även för civila beslutsfattare, företag och andra samhällsaktörer som kan komma att bidra till alliansens mål.

Civil-militär samverkan utgör en av hörnstenarna i Natos strategiska och operativa doktriner. Sedan det kalla krigets slut har begreppet utvecklats från en relativt avgränsad funktion inom fredsbevarande operationer/missioner till ett viktigt verktyg för att uppnå politiska och militära målsättningar. Detta memo beskriver Natos koncept och begrepp för civil-militär samverkan, från olika perspektiv och på olika nivåer. Vidare beaktar memot Natos logistik- och sjukvårdskoncept. Studien diskuterar också den roll som civila resurser och samhällets resiliens (motståndskraft) spelar för alliansens förmåga att verka i fred, kris och krig. Slutligen analyseras även humanitära aktörers¹ förhållande till civil-militär samverkan, eftersom dessa organisationer fyller en viktig roll i länder med väpnade konflikter. Detta gäller särskilt situationer där samhällets funktionalitet är begränsad eller har kollapsat.

¹ Humanitärt arbete syftar till att lindra och förhindra lidande och död.

2. Natos strategiska koncept och doktrinära ramverk

2.1. Natos strategiska koncept

Natos strategiska koncept (2022) utgör det övergripande ramverket för alliansens verksamhet. Det definierar tre kärnuppgifter: avskräckning och kollektivt försvar, kris-hantering samt kooperativ säkerhet. Kärnuppgifterna kräver en nära integration mellan militära och civila instrument. Nato framhåller att alliansen måste kunna använda en kombination av diplomatiska, militära, ekonomiska och civila medel för att uppnå önskade politiska resultat.

Det strategiska konceptet markerar också en återgång till en mer fokuserad syn på kollektivt försvar efter flera årtionden av fredsfrämjande insatser där krishantering och missioner/operationer utanför de allierades territorium dominerat. Det strategiska konceptet betonar att hoten mot alliansen kommer från både statliga och icke-statliga och omfattar militära angrepp, terrorism, cyberhot, hybridhot, desinformation och ekonomiska påtryckningar. Detta gör civil-militär samverkan till ett medel inte bara för krishantering utan även för avskräckning och försvar. Det strategiska konceptet är centralt för att förstå hur alliansen ser på sitt uppdrag i en föränderlig säkerhetsmiljö. Det lyfter också fram vikten av partnerskap med Europeiska Unionen (EU), Förenta Nationerna (FN) och andra relevanta aktörer. Partnerskapen gör civil-militär samverkan särskilt viktig, eftersom Nato måste kunna koordinera sina insatser med organisationer som har andra mandat och mål.

2.2. Natos doktriner för gemensamma operationer

I Natos Allied Joint Doctrine 01 (AJP-01), för gemensamma operationer, fastslås att militära medel aldrig verkar i ett vakuum. För att lyckas med en militär insats måste planeringen vara integrerad i ett bredare sammanhang där även civila åtgärder ingår. Civil-militär samverkan utgör en central komponent. I AJP-01 fastslås att den övergripande principen för civil-militär samverkan är den allomfattande ansatsen (Comprehensive Approach). Denna syftar till att samla alliansens politiska, militära och civila verktyg, att integrera partner och andra internationella aktörer och att skapa en samlad strategi mot ett gemensamt slutmål. En viktig komponent i den allomfattande ansatsen är att skapa en gemensam lägesbild där de militära respektive civila aktörerna kan identifiera varandras mål, kapacitet och begränsningar. Detta kräver former för informationsdelning, tillitsbyggande åtgärder och etablering av gemensamma forum för beslutsfattande. I praktiken kräver det regelbundna övningar, planeringskonferenser och utveckling av standardiserade procedurer för samverkan.

CIMIC

Inom Nato är Civil-Military Cooperation (CIMIC) en väsentlig funktion för militär verksamhet (AJP-3.19 CIMIC). CIMIC definieras som den funktion genom vilken militära styrkor etablerar, upprätthåller och samverkan med civila aktörer och civila strukturer i ett insatsområde. CIMIC förväntas bidra till att Nato på ett systematiskt sätt kan genomföra sina uppgifter och nå de militära målsättningarna. Det finns tre huvuduppgifter:

Stöd till den militära styrkan

CIMIC bidrar till att säkerställa att den militära styrkan har tillgång till relevant civil information, resurser, infrastruktur och nätverk. Fokus ligger på att stödja styrkans operativa förmåga genom att bättre förstå och nyttja den civila omgivningen.

Stöd till civila aktörer vid kriser

Här avses militärt stöd till civila aktörer när dessa saknar tillräcklig kapacitet, exempelvis vid humanitära kriser, naturkatastrofer eller i återuppbyggnadsfaser. Stödet ska enligt NATO-doktrin vara tidsbegränsat, villkorat och komplementärt, vilket innebär att det inte ersätter civila huvudaktörer utan förstärker dem.

Upprätthålla samband mellan civila och militära aktörer

Inom CIMIC är sambands- och kontaktverksamhet mellan militära och civila aktörer en grundläggande aktivitet för att möjliggöra operativ verksamhet.

Civil-Military Interaction

Begreppet Civil-Military Interaction (CMI) används för att fånga hela spektrumet av interaktioner mellan civila och militära aktörer, utöver den specifika CIMIC-funktionen. I NATO CIMIC Handbook beskrivs CMI som ett ramverk där alla typer av civil-militära kontakter och samverkan ingår, oavsett vilken militär funktion som är involverad. Det innebär att CMI inkluderar, men inte begränsas till:

- » diplomatiska och politiska kontakter,
- » samverkan mellan militära styrkor och internationella organisationer, frivilliga organisationer och humanitära aktörer,
- » samarbete med polis, rättsväsende, utvecklingsaktörer och andra säkerhetssektorsaktörer,
- » samverkan mellan civila aktörer och andra militära funktioner, såsom informationsoperationer, logistik, underrättelsetjänst eller stabiliseringsenheter.

CMI är ett överordnat samverkansbegrepp, inom vilket CIMIC utgör en strukturerad, doktrinstyrd delmängd. Syftet med CMI är att skapa ömsesidig förståelse, reducera konflikter mellan parallella insatser och möjliggöra koordinerade effekter mot gemensamma mål. I en komplex operationsmiljö, där ett flertal aktörer verkar samtidigt, blir CMI ett ramverk som bidrar till att minska fragmentering och motstridiga insatser.

Logistik

Natos överordnade logistikdoktrin (AJP-4), liksom logistikkonceptet (New Logistic), slår fast att logistik är en multinationell angelägenhet som måste inkludera både militära och civila resurser. Civila transportmedel, vägar, hamnar och flygplatser används regelbundet i Natos övningar och insatser. Detta kräver tydliga avtal, planering i fredstid och samverkan mellan statliga och privata aktörer. På samma sätt är sjukvårdskedjan beroende av civila resurser som sjukvårdsinrättningar, blodcentraler, läkemedelsförsörjning och specialistvård. Natos Medical Support Concept framhåller behovet av att integrera civil kapacitet i militär planering för att säkerställa en fungerande vårdkedja. En lärdom från väpnade konflikter är att logistik och sjukvård ofta är en begränsande faktor för operativ framgång. Genom att samverka med civila leverantörer kan Nato öka sin förmåga, uthållighet och minska kostnader. Samtidigt innebär detta att militär verksamhet blir beroende av civila leverantörer som kan bli måltavla för fientliga aktörer i en situation där konkurrensen om resurser är stor. Detta kan potentiellt utnyttjas av antagonister. Dessutom är prioriteringen mellan civila och militära behov i en konfliktsituation en stor utmaning. Detta kräver politiska beslut som bör tas innan en konflikt eller kris uppstår.

3. FRÅN FREDSFRÄMJANDE INSATSER TILL KOLLEKTIVT FÖRSVAR PÅ ALLIANSENS TERRITORIUM

3.1. Fredsfrämjande insatser

Under 1990- och 2000-talen genomförde Nato ett antal omfattande fredsfrämjande missioner och operationer utanför alliansens territorium (out-of-area). Dessa operationer kännetecknades av komplexa säkerhetsmiljöer där militära, humanitära och utvecklingsrelaterade målsättningar behövde samordnas. I Afghanistan utvecklades exempelvis Nato Provincial Reconstruction Teams (PRT) som ett verktyg för att integrera civila och militära insatser. CIMIC-enheter ansvarade för att skapa relationer med lokala myndigheter, samordna återuppbyggnadsprojekt och bygga förtroende mellan befolkningen och säkerhetsstyrkorna. PRT-konceptet visade både styrkor och svagheter vad avser civil-militär integration. Styrkan låg i förmågan att snabbt leverera säkerhet och grundläggande tjänster i instabila områden. Svagheter handlade ofta om svårigheter att koordinera med långsiktiga utvecklingsprogram från FN, EU och internationella frivilligorganisationer, eftersom de inte nödvändigtvis hade samma målbild.

En central utmaning var att balansera militära mål med humanitära principer. Många frivilligorganisationer var ovilliga att samverka nära med militära aktörer, då de fruktade att deras neutralitet och opartiskhet skulle ifrågasättas. Samtidigt var militära befälhavare beroende av civil expertis för att kunna skapa långsiktig stabilitet. Detta ledde till utvecklingen av gemensamma samverkansfora och bättre planeringsprocesser som inkluderade civila aktörer redan från början. Detta fungerade dock bäst då den civila aktören var en myndighet utsänd från en allierad stat än en multilateral eller frivillig organisation eller värdlandet.

3.2. Civilmilitärsamverkan på alliansens territorium

Det försämrade säkerhetsläget i Europa efter 2014 har medfört ett förnyat fokus på kollektivt försvar. I detta sammanhang är civil-militär samverkan avgörande för att säkerställa att Natos styrkor kan agera snabbt och effektivt på alliansens territorium. Av särskild betydelse är det så kallade värdlandsstödet (Host Nation Support), vilket är det civila och militära stöd som ett värdland ger till allierade styrkor, när dessa befinner sig på, verkar i eller transiterar genom värdlandets territorium. Värdlandsstödet är en nyckelkomponent i Natos militära operationer och

omfattar allt från transport och logistik till sjukvård och cybersäkerhet. Det kräver både en Whole-of-Government- och Whole-of-Society-ansats², där både de privata och civilsamhällets aktörer bidrar. För att detta ska fungera krävs det avtal om rättigheter och ansvars- och resursfördelning mellan Nato och den stat som är värd.

Till skillnad från fredsfrämjandeinsatser, där målen för operationen ofta handlar om stabilisering och återuppbyggnad av nationer utanför alliansens territorier, är Natos fokus numera på att säkerställa operativ förmåga i en högentensiv konflikt. Detta innebär att samhällets funktionalitet och civil infrastruktur måste vara skyddade och uthålliga mot antagonistisk påverkan. Hybridkrigföring och cyberattacker utgör ett växande hot mot dessa system, vilket gör resiliens (motståndskraft) och redundans avgörande.

3.3. Civil beredskap avgörande för Natos operationer

Artikel 3 i Nordatlantiska fördraget understryker, bland annat, att varje medlemsland har ett ansvar för sin egen resiliens. Nato har identifierat sju basförmågor för nationell resiliens, däribland politiskt beslutsfattande, energiförsörjning, hantering av befolkningsrörelser, livsmedel- och vattenförsörjning, masskadehantering, kommunikationer och transporter. Detta är i allt väsentligt civila samhällsfunktioner som både är avgörande för militär verksamhet. Alla dessa områden måste fungera för att militära operationer ska kunna genomföras. Natos Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre (EADRCC) spelar därför en central roll i att samordna hjälpsatser vid större kriser. Resiliens handlar inte enbart om fysiska system utan också om psykologisk motståndskraft och förmågan att stå emot informationspåverkan. Detta innebär att även utbildningssystem, media och civilsamhället spelar en roll i det moderna försvaret. Nato uppmanar medlemsstater att inkludera dessa sektorer i sin beredskapsplanering.

4. SAMVERKAN MED ANDRA AKTÖRER

4.1. Europeiska Unionen

Europeiska Unionen (EU) är en viktig politisk aktör som har både finansiella resurser och juridiska möjligheter att bidra till Natos avskräckning och kollektiva försvar. Civil-militär samverkan är en central del i unionens gemensamma säkerhets- och försvarspolitik. Syftet med denna samverkan är att kombinera militära och civila insatser för att hantera komplexa kriser, som konflikter,

² Whole-of- government omfattar alla myndigheter medan Whole-of-Society omfattar hela samhället, d.v.s. det allmänna, den privata sektorn och frivilligorganisationer (civilsamhällesorganisationer)

naturkatastrofer och humanitära nödsituationer. EU:s insatser betonar oftast krishantering efter konflikter, säkerhetssektorreform, återuppbyggnad, rättsstatsprinciper och stöd till civilförvaltning. Detta gör att EU kan spela en bredare roll än enbart militär maktutövning och agera där både mjuka och hårda säkerhetsåtgärder behövs.

Gemensamt för EU och Nato är att båda ser civil-militär samverkan som avgörande för att hantera dagens komplexa säkerhetsutmaningar och för att bygga legitimitet i krishanterings- och fredsfrämjandeinsatser, både inom och utanför alliansens territorier. Skillnaden mellan EU:s och Natos synsätt ligger främst i tyngdpunkten i verksamheten. EU har en mer holistisk ansats där civila och militära medel integreras för att skapa långsiktig fred och utveckling. Nato fokuserar på militär säkerhet där civila komponenter stödjer det militära uppdraget. Tillsammans kompletterar EU och Nato varandra. Detta blir tydligt i operationer där båda är engagerade, exempelvis på Balkan. Även konflikten i Ukraina är ett sådant exempel. EU har stora möjligheter att bidra till olika typer av stöd till de natoallierade, t.ex. lån till förmågeuppbyggnad både i Nato och i Ukraina.

4.2. Förenta Nationerna

Inom ramen för Förenta Nationerna (FN) hanteras civilmilitärsamverkan av United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA). Det är en samordningsenhet vars syfte är att koordinera internationella humanitära insatser vid större katastrofer och att främja respekten för humanitär policy.

UNOCHA har ett särskilt organ för civilmilitär-samverkan Civil-Military Coordination (CMCoord). CMCoord beskrivs som en dialog och en interaktion mellan humanitära och militära aktörer i kris- och katastrofsituationer. CMCoord är en funktion som ska underlätta samförstånd mellan civila och militära aktörer. Målet är att garantera humanitärt tillträde till utsatta krisdrabbade grupper och att respekten för att principerna om humanitet, neutralitet och opartiskhet upprätthålls. Ett viktigt policy-instrument är Oslo Guidelines³ som stipulerar att militära resurser endast ska användas som en sista utväg (last resort) när civila resurser är otillräckliga för att rädda liv eller lindra nöd.

CMCoord står i kontrast till Natos CIMIC, som är en integrerad del av planeringen av militära operationer. Nato ser civil-militär samverkan som ett verktyg för att uppnå militära och politiska målsättningar. FN å andra sidan, ser det som en mekanism för att skydda det humanitära utrymmet/tillträdet, d.v.s. det område som behövs för att nå och bistå nödlidande och agera enligt principerna

neutralitet och opartiskhet. Viktig är även att säkerställa att humanitära insatser kan genomföras oberoende av militära mål. Nato eftersträvar att ansträngningar ensas mot ett gemensamt slutmål. FN strävar samtidigt efter att minimera sammanblandningen av roller för att inte äventyra humanitär neutralitet och opartiskhet.

När FN:s och Natos modeller för civil-militär samverkan möts i samma operationsområde kan spänningar uppstå. Humanitära aktörer uttrycker ofta oro över att humanitär hjälp kan uppfattas som en del av en militär strategi. Det kan äventyra deras säkerhet och möjligheten att nå/få tillträde till behövande.

Sammanfattningsvis kan man säga att Nato och FN kompletterar varandra men att deras mål och arbetssätt skiljer sig åt. För att lyckas krävs tydlig dialog, respekt för varandras mandat och utveckling av gemensamma samverkansprocedurer. En välfungerande civil-militär samverkan måste kunna balansera behovet av militär effekt med skyddet av det humanitära utrymmet.

4.3. Internationella rödakorskommittén

Internationella rödakorskommittén (International Committee of the Red Cross, ICRC) mandat kommer från Genèvekonventionerna från 1949 och tilläggsprotokollen, som ger organisationen ett unikt mandat för sitt humanitära arbete. Mandatet innebär att ICRC har ett ansvar att skydda och bistå offer för väpnad konflikt och annat våld, samt att främja internationell humanitär rätt. ICRC är en självständig humanitär aktör som inte ingår samarbeten med väpnade styrkor.

ICRC använder begreppet civil-militära relationer i sina kontakter med väpnade styrkor. Civil-militära relationer bygger på grundprinciperna: humanitet, neutralitet och opartiskhet. ICRC, precis som UNOCHA, betonar vikten av att det humanitära utrymmet måste skyddas, så att hjälpinsatser kan genomföras utan att de uppfattas som en del av en militär operation. ICRC förespråkar en tydlig rollfördelning mellan militära och humanitära aktörer för att minimera risken att civila eller humanitära hjälparbetare blir måltavlor i en konflikt.

ICRC framhåller att dialog med väpnade aktörer är nödvändig för att säkerställa skydd av civila. Dialogen får dock inte leda till att den humanitära verksamheten uppfattas som partisk. ICRC varnar för att alltför nära integration med militära operationer kan underminera den humanitära principen om neutralitet. Det är viktigt att militära styrkor förstår och respekterar principerna och är medvetna om dem i sin planering och vid genomförande av operationer.

³ UNOCHA (2007/2018). Guidelines on the Use of Foreign Military and Civil Defence Assets in Disaster Relief.

När man jämför ICRC:s syn med Natos CMI-koncept framträder, precis som med UNOCHA, en tydlig skillnad i syfte. Nato använder CMI för att uppnå militära och politiska mål genom harmonisering av civila och militära insatser, medan ICRC:s fokus är att skydda civilbefolkningen och säkerställa att humanitär hjälp kan levereras opartiskt. Detta kan skapa spänningar i operationsområden där Nato och humanitära aktörer verkar parallellt. ICRC lyfter också fram problem med att civila uppmanas att bistå militära styrkor på olika sätt. Detta kan leda till att gränsen mellan stridande och icke-stridande blir otydlig och civila blir måltavla för väpnat våld. Det finns exempel på detta från det pågående ukrainakriget. Ukrainska civila uppmanas av myndigheterna att med mobiler rapportera ryska positioner till ukrainsk militär.⁴

En viktig slutsats från ICRC:s perspektiv är att civil-militär samverkan alltid måste ske med respekt för folkrätten och de humanitära principerna. Det innebär att Nato behöver ha en förståelse för dessa principer. Dessutom behöver Natos inkludera dem i sina planeringsprocesser, övningar och utbildningar, för att undvika att civila resurser och aktörer dras in i stridshandlingar.

5. AVSLUTANDE REFLEKTION

Civil-militär samverkan är en grundförutsättning för att Nato ska kunna lösa sina uppgifter. Natos strategiska koncept betonar behovet av en integrerad användning av civila och militära medel. För att möta framtidens hotbilder – inklusive hybridangrepp och cyberattacker – måste alliansen fortsätta utveckla sina mekanismer för CIMIC.

Civil-militär samverkan är avgörande och dess betydelse kan inte överskattas vid värdlandsstöd. Det är inte bara en fråga om att tillhandahålla baser och logistik. Det handlar även om att säkerställa juridiska ramar, tullklarering, skattefrågor och tillgång till kritisk infrastruktur. I ett skarpt läge kan civila resurser som järnvägstransporter, bränslenät och IT-infrastruktur vara avgörande för att militära förstärkningar ska kunna nå operationsområdet i tid. Detta kräver planering i fredstid och omfattande samövning för att identifiera flaskhalsar.

Sjukvård är en annan kritisk komponent i civil-militär samverkan. Det är få nationer som kan upprätthålla fullständig militär kapacitet på alla vårdnivåer, vilket innebär att det krävs samverkan mellan allierade stater och civila vårdinrättningar. Detta är en utmaning som behöver få en snar lösning för att möjliggöra försvar vid ett eventuellt väpnat angrepp.

En växande domän inom civil-militär samverkan är cyberförsvaret. Civila IT-system är ofta sammanflätade med militära, vilket innebär att cyberangrepp mot kritisk infrastruktur kan påverka Natos förmåga att agera. Nato uppmuntrar därför medlemsländerna att stärka sin cyberresiliens genom både tekniska åtgärder och utbildning. Informationsmiljön är lika viktig; desinformationskampanjer kan underminera allmänhetens förtroende för militära operationer och skapa splittring. Här kan samverkan med civilsamhälle och media bidra till att stärka motståndskraften.

Det krävs inte bara militära resurser utan också samhällsresiliens och ett brett deltagande från alla samhällssektorer för att upprätthålla samhällets funktionalitet, vilket är avgörande för avskräckning och försvar. Endast genom en välfungerande civil-militär samverkan kan Nato uppnå sina politiska mål och garantera säkerheten för sina medlemsstater. Framöver behöver Nato också utveckla sin förmåga att agera i gråzonkonflikter där det inte råder fullskaligt krig men där civila funktioner utsätts för sabotage, cyberattacker och desinformation. Detta kräver innovativa lösningar, stärkt offentlig-privat samverkan och förmåga att snabbt återställa kritiska samhällsfunktioner efter angrepp. Det är också viktigt att framtida forskning och övningar fokuserar på hur samverkan kan ske snabbare och mer effektivt. Detta inkluderar utveckling av gemensamma digitala plattformar för informationsdelning, bättre juridiska ramar för användning av civila resurser och stärkta partnerskap med privata aktörer.

Trots betydande framsteg inom civil-militär samverkan kvarstår en mycket stor utmaning: resursprioritering mellan militära och civila behov. Vid en väpnad konflikt kan tvister uppstå mellan civila myndigheters behov och militära krav. Dessutom finns risker kopplade till folkrättsliga åtaganden, då civila aktörer som bidrar till militära operationer kan bli legitima mål genom att de bistår militära styrkors behov, exempelvis genom informationsdelning. Detta kompliceras ytterligare om allierade blir utsatta för olika former av hybridkrigföring som har till syfte att blanda militära och civila domäner för att försvåra möjligheten till försvar.

Civil-militär samverkan bör därför ses och planeras som en kontinuerlig process snarare än en ad hoc-lösning som enbart aktiveras i kris. Jämförelsen mellan Nato och FN visar att det inte finns en universell modell för civil-militär samverkan. Istället måste varje insats anpassas efter kontext, aktörernas mandat och

⁴ Intervju med ICRC-personal.

de politiska målsättningarna. En annan utmaning är förtroendebyggande mellan militära och civila aktörer. Det framtida arbetet bör inkludera ökad förståelse inom Nato för humanitära principer och behov av humanitärt tillträde och utrymme. Samtidigt krävs en ökad vilja till dialog från de humanitära aktörernas sida, för att säkerställa en säker och effektiv operationsmiljö. Det krävs stor takt och diplomati för att samverkan inte ska äventyra humanitära aktörers neutralitet. Utbildning,

övningar och gemensam planering är avgörande för att överbrygga dessa hinder och skapa en fungerande samverkan/relation. Det skulle bidra till att säkerställa att militära operationer inte oavsiktligt äventyrar humanitära insatser eller utsätter civila aktörer för risker. På så sätt kan Nato kombinera militär effektivitet med respekt för internationell humanitär rätt, stärka sin legitimitet i operationsområden och vinna civilbefolkningens tillit. ■

Referenser

ICRC (2020). Civil-Military Relations in Armed Conflicts.

NATO (2014). MC 0411/2 – NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation and Interaction.

NATO (2018). Allied Joint Doctrine for Logistics (AJP-4).

NATO (2019). AJP-4.5 for Host Nation Support.

NATO (2019). NATO Medical Support Concept.

NATO (2021). AJP-01 Allied Joint Doctrine.

NATO (2022). Strategic Concept.

NATO (2024). New Logistic Concept och tillhörande Logistic Action Plan.

NATO (2025). AJP-3.19 for Civil-Military Cooperation, edition B ver. 1.

NATO CIMIC Centre of Excellence (2025). CIMIC Handbook, <https://www.cimic-coe.org/handbook-entries/welcome-to-the-cimic-handbook/>

Tham Lindell, M. & Hull Wiklund, C. (2011). Jakten på synergin: Erfarenheter av civil-militär samverkan i PRT Mazar-e Sharif. FOI-R--3356--SE. Stockholm: FOI.

UNOCHA (2007/2018). Guidelines on the Use of Foreign Military and Civil Defence Assets in Disaster Relief.

